

Ярослав Зейкан,
адвокат
(Закарпатська область)

Характерні порушення прав людини в суді

Суддям необхідно приймати рішення про застосування запобіжних заходів лише за умови доведення прокурором наявності всіх передбачених законом обставин, а у разі їх недоведення – відмовляти в застосуванні запобіжного заходу (Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, п. 1.11)

У резонансній справі С. суддя Вищого суду Д. на стадії досудового слідства явно незаконно продовжує строк тримання С. під вартою для того, щоб обмежити можливості підозрюваного щодо захисту від обвинувачення. Справа в тому, що цей суддя міг продовжити строк тримання під вартою до 12 місяців тільки у випадку, якби С. підозрювався в особливо тяжкому злочині, тобто у такому, зокрема, за який передбачено довічне позбавлення волі. Суддя високої кваліфікації не міг не усвідомлювати, що порушує закон, а отже, в його діях є навіть ознаки злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Це рішення судді такого рангу послужило для слідства своєрідним сигналом: порушуйте що завгодно, вищий суд вас підтримає.

І вони порушують. Ось короткий виклад таких порушень.

1) Безпідставне затягування процесу.

Вирок суду першої інстанції ухвалено 14 лютого 2014 р. В результаті безпідставного затягування процесу щодо розгляду апеляційної скарги справу вирішено тільки 8 квітня 2015 р., тобто минуло більше року з дня ухвалення вироку у першій інстанції.

2) Порушення засад рівності учасників судового процесу та умисне (або ж в результаті грубої недбалості) порушення прав людини: ст.ст. 197, 203, 331 КПК України, (ст. 5 § 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Вироком Сихівського районного суду м. Львова від 14 лютого 2014 р. С. засуджено до 8 років позбавлення волі. Зазначено, що до вступу вироку в законну силу суд залишає «запобіжний захід попередній – тримання під вартою».

Вирок оскаржено до Апеляційного суду Львівської області, а тому він не вступив в законну силу. Це незаперечно засвідчує, що не вступила в законну силу і жодна його частина, в тому числі і припис щодо тримання під вартою.

У ст. 197 КПК встановлено, що строк дії запобіжного заходу – тримання під вартою, не може перевищувати 60 днів. А згідно зі ст. 203 КПК рішення про застосування запобіжного заходу негайно припиняє свою дію по закінченні строку, який не може перевищувати більше 60 днів. Отже, строк припису суду про тримання під вартою в будь-якому разі припинився через два місяці, тобто 14 квітня 2014 р.

Апеляційний суд Львівської області ухвал про продовження строків не постановляв. Отже, С. з 14 квітня 2014 р. по 8 квітня 2015 р. перебував в СІЗО без правової підстави з вини суддів Апеляційного суду, які не виконали вимоги ст.ст. 197, 203, 331 КПК.

Згідно з ч. 3 ст. 331 КПК суд, незалежно від наявних клопотань, повинен кожні два місяці вирішувати, чи немає підстав для зміни запобіжного заходу або його продовження.

Аналогічну позицію висловив Європейський Суд у рішеннях «Харченко проти України» (№ 40107/02 від 10 лютого 2011 р.) та «Чаниєв проти України» (46193/13 від 9 жовтня 2014 р. вже щодо застосування нового КПК), а також Вищий спеціалізований суд України у відповідному узагальненні від 19 грудня 2014 р.

Захист звертав увагу суду на ці обставини і подав клопотання про негайне звільнення С., оскільки Апеляційний суд не приймав рішення про продовження строку або зміну запобіжного заходу протягом кожних двох місяців, як цього вимагає ст. 331 КПК. Однак Апеляційний суд відхилив це клопотання.

3) Незазначення у судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторони.

Захист заявив клопотання про оцінку незаконних дій судді Вищого суду при продовженні строку тримання С. під вартою. Однак Апеляційний суд ухилився від дослідження цих обставин і їх оцінки та не вказав, чому не приймає аргументи захисту, чим порушив вимоги ст. 404 КПК.

4) Порушення засад змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 129 Конституції України, ст. ст. 20, 22 КПК)

Як захисник адвокат вступив у справу 6 січня 2015 р. на стадії апеляційного провадження. Від інших захисників С. відмовився, мотивуючи це неналежним захистом (це його право) і його заяву суд задовольнив. Захисник підготував заперечення в порядку ст. 20 КПК, а також подав до Апеляційного суду додаткові докази: дві експертизи, які спростову-

вали обвинувачення, та одержані з РФ документи, які спростовували висновок про відсутність у С. вищої медичної освіти, довідку, яка підтверджувала алібі у С. на момент вчинення інкримінованого йому злочину.

Суд апеляційної інстанції (без дослідження цих доказів) відхилив клопотання про їх приєднання до матеріалів справи, а також відмовив у повторному дослідженні інших матеріалів справи, хоча відповідно до ст. 404 КПК суд зобов'язаний дослідити повторно обставини, на які вказує захист.

С. надав список з 90 громадян, які вчилися разом з ним і можуть це підтвердити, і просив доручити провести відповідні процесуальні дії для виявлення цих осіб і їх допиту. У цьому йому було відмовлено в суді як першої, так і другої інстанцій. Таким чином було грубо порушено право на захист та принцип рівності сторін.

Незалежність та неупередженість суддів необхідно поважати в повному обсязі на практиці. Судді за жодних обставин не повинні піддаватися впливу ззовні, політичному чи іншому тиску (Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, п. 1.2)

Даючи оцінку матеріалам справи, суд визнав обтяжуючою обставиною те, що С. не вимагав гроші за лікування і тим самим, мовляв, ставив пацієнтів у залежність від себе. Саме завдяки такому висновку суд дістав змогу застосувати до С. максимальну міру кримінального покарання — 8 років. Твердження про те, що невимагання лікарем плати за лікування є обтяжуючою обставиною, може стати хрестоматійним прикладом упередженості і, одночасно, поверховості аналізу суддями справи.

Показово, що у Вищому суді у склад колегії суддів потрапив саме суддя Д., який завідомо не мав права брати участь у судовому розгляді в силу вимог ст. 76 КПК, оскільки він на досудовому слідстві приймав рішення про застосування запобіжного заходу до С.

Ефективними ліками від порушень, які допускають судді, могли б стати заходи дисциплінарного впливу на суддів-порушників.

Але **надмірна конкретизація підстав для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності фактично позбавляє процесуальних учасників можливості поскаржитись на порушників під час процесу**, адже Вища кваліфікаційна комісія суддів готова розглядати лише скарги у справах, рішення в яких набрало законної сили.

Судді повинні притягатися до відповідальності за порушення кримінального процесуального законодавства за наявності умислу або грубої необережності (Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, п. 1.22)

Суспільство стурбоване діяльністю нашої судової системи. Для її вдосконалення пропонуються різноманітні рецепти: від обрання законників народом до заміни всього професійного корпусу, від посилення жорсткості кримінальних покарань до створення

спеціального антикорупційного бюро з надзвичайними повноваженнями і відповідною зміною Конституції. Окремі пропозиції пролунали і в ході круглого столу з питань дисциплінарної відповідальності суддів і ролі захисників у такому процесі за участю представників судової влади і Вищої кваліфікаційної комісії суддів, започаткованому Національною асоціацією адвокатів України.

Дійсно, сьогодні на шпальтах газет, в Інтернеті висуюються претензії до носіїв мантій. Повсюдно лунає критика на їхню адресу, висловлюються негативні оцінки роботи деяких із них. Ніби у відповідь на це порушуються кримінальні справи проти служителів Феміди і, всупереч нормі ст. 296 Цивільного кодексу, називаються їх прізвища ще до вступу вироку в законну силу. Є судді, яким доводиться відправляти правосуддя, буквально з електронним «браслетом», за допомогою якого контролюються їхні пересування.

На всю Україну багаторазово прозвучали звинувачення судді В., яка нібито «випустила» на волю підозрюваного С., звинувачуваного у вбивствах на Майдані. Фактично ж прокуратура не довела, на думку судді, необхідність продовження строку тримання під вартою і суддя змінила запобіжний захід на домашній арешт. Але контролюючий орган не забезпечив додержання цього заходу, а «винуватим» виявилася суддя.

Між тим, наш суддівський корпус — це великий капітал країни. Це люди, які мають знання і навички дуже непростой професії і до того ж готові працювати на благо держави. Ті, хто думає, що їх можна замінити на інших і все зміниться, дуже помиляються. При існуючому стані речей, змінюючи професійний корпус, ми одержимо систему з тими ж недоліками і з таким же рівнем корупції. Але рівень кваліфікації цих нових володарів мантій буде значно нижчий... Тобто ми отримаємо значно погіршений варіант всієї ж судової системи.

Насправді альтернативи діючому суддівському корпусу немає. Отже, нинішні служителі Феміди можуть ефективно працювати, але для цього потрібно виконати принаймні дві умови.

По-перше, двом гілкам влади (законодавчій і виконавчій) слід зрозуміти, що існує і третя гілка влади. А це означає, що потрібно припинити втручання у діяльність судів, яке продовжує мати місце, адже поки воно не припиниться, ми не будемо мати ефективної судової системи.

По-друге, адвокати і громадяни повинні мати можливість звернутися до ВККС зі скаргою на процесуальні дії судді, якщо в цих діях вбачаються підстави для його дисциплінарної відповідальності. Комісія має всебічно перевіряти і розглядати ці випадки та давати їм оцінку відповідно до ст. 92 Закону «Про судоустрій і статус суддів».